

the destructive power of the heroes of the play, the author of the play provides a topos of the second hypostasis, because along with the negative impacts rightly used the image of the metropolis as a center of science, education possibilities and prestigious job, the process of leveling structural oppositions „city-village”.

Key words: Modern, Drama, dual nature, Turkish drama, urbanism.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.13 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Шестопалова Т. П.

УДК 821.161.2 – 82 – 94

Савенко І. Л.

**МІСЬКИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ОСМИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ
ДІЙСНОСТІ У МЕМУАРНІЙ ЗБІРЦІ Ю. ЩЕРБАКА
„УКРАЇНА В ЗОНІ ТУРБУЛЕНТНОСТІ”**

Межа ХХ – ХХІ ст. характеризується надзвичайною насиченістю подій, що спричинила різноманітність літератури постмодерної доби, яка за течіями, жанрами, тематикою і проблематикою залишається відкритою для вивчення. Внаслідок цього особливої ваги набувають питання самоідентифікації людини у період нинішніх глобалізаційних зрушень, тлом розгортання яких стає саме міський простір. Український соціум все більше стає прив’язаним до міського середовища й урбаністичної культури.

Сучасне місто стає своєрідним і самостійним простором, в якому втілюється естетичне і культурно-історичне сприйняття епохи постмодерну і глобалізованої реальності: „Місто як суб’єкт переходу являє собою самоцінний і самодостатній простір, в якому відбувається зміна соціальних формацій, культурних парадигм, типів культурної свідомості, вироблених і закріплених естетичною думкою, в якому, зрештою, людина постає як перехідна істота, що живе на межах” [6, с. 61].

Образ міста – досить складне та багатогранне поняття. На цьому наголошував ще М. Вебер, розглядаючи соціалізуючу функцію міста і аналізуючи специфіку поняття і категорію „міста” [1]. У місті сьогодні сфокусовані майже всі сфери діяльності сучасної людини: „У ньому людина живе, працює, саморозвивається як особистість у психологічному, соціальному, культурному та метафізичному планах”, – зазначає Е. Куриленко [2, с. 3].

На думку А. Степанової, на межі культурологічних переламів та перехідних епох місто й урбаністичний аспект розвитку людства

виступають не тільки як важливий суб'єкт цих перехідних процесів, а й як свідчення активних взаємовідносин етичного і художнього у своїй структурі. Тому міський простір характеризується зростаючою свободою самонасичення свого локусу різноманітними постмодерними реаліями і можливостями для самовираження [6, с. 61].

Л. Стародубцева зазначає: „Урбанізується” не лише ландшафт землі, не лише спосіб життя людства, а й думка людини: місто стає фундаментальним елементом мови образного мислення і метафорою свідомості... Місто й свідомість стають структурно, поняттєво, образно подібні” [5, с. 87].

Наголошуючи на тому, що механізм міської будови є надзвичайно складним (у ньому взаємодіють виробництво, соціальна структура, міський спосіб життя, міська культура, соціальна морфологія міста тощо), Е. Куриленко слушно зазначає, що взаємодія цих складових є фактором, який „визначає стан екології міста” [2, с. 3], а сам образ міста досить часто має яскраво виражений суб'єктивний характер. Таким чином, цілісний образ міста являє собою складу семантичну конструкцію, що задає схему сприйняття міста.

Новітня письменницька мемуаристика початку ХХІ ст. продовжує поповнюватися новими творами, які актуально й надзвичайно точно віддзеркалюють, переломлюючись крізь художню уяву.

Для літератури спогадів і літератури факту міський текст виходить за розуміння лише тільки простору як однієї із форм існування матерії, він стає метапростором, наділений образними категоріями постмодерної свідомості. Формування нових домінант міського тексту у творах мемуарної літератури багато в чому пов'язане із специфічними процесами, які відбуваються в літературі за доби перехідних процесів.

У творах мемуарного характеру останнього десятиліття одним із найцікавіших для дослідження виступає образ міста, який уміщує себе культурні реалії свого часу. „Помітною ознакою сучасного духовного життя є зростання інтересу до міста як феномена культури, історичного організму й специфічної людської спільноти” [4, с. 303].

Міський текст для сучасної мемуарної прози є надзвичайно актуальним. У глобалізованому суспільстві література проявляє зацікавлення темою існування письменницької творчої свідомості в контексті урбанізованого простору. У мемуарній літературі актуалізується культурологічний міський контекст, який виступає своєрідним символом ареалу буття сучасної людини. „Уявлення про час та простір посідають важливе місце в символічному континуумі культури, адже вони визначають онтологічний статус людини, систему її ціннісних та світоглядних домінант” [3, с. 310].

На тлі літератури українського постмодерну помітно вирізняється цікава і багатогранна у творчому плані постать Ю. Щербака, проза якого позначена інтелектуалізмом, публіцистичністю і урбанізмом. Літературний доробок письменника неодноразово ставав

предметом багатьох літературних дискусій. Як зазначає сам Ю. Щербак, „я хотів створити фантастично-гротескову версію нашої історії” [7].

Урбаністичність – одна из однак прози Ю. Щербака. Показовою у цьому плані є мемуарна публіцистична збірка Ю. Щербака „Україна в зоні турбулентності”, що є підсумком праці автора за десять років бурхливої політичної діяльності, в якій автор по-новому осмислив ті процеси, які відбувалися на Україні протягом цих років. Мемуари охоплюють досить великий часовий відрізок у період з 2013 по 2010 рр.

У передмові Ю. Щербак пояснює мету написання мемуарів: вболіваючи за долю України та свого народу, письменник свідомо звертається до мемуарної форми своїх творів, „залишається лише надія – на спогади і роздуми” [8, с. 3]. Тому що саме мемуаристика, на відміну від інших літературних форм і жанрів, дає можливість показати і передати те, що письменник побачив і пережив. Сам Ю. Щербак називає свою книжку „документом епохи” [8, с. 6].

„Україна в зоні турбулентності” – це надзвичайно вдумливий і глибокий твір, який народився із власних розмірковувань, важливих подій у житті автора. Це підсумок багаторічних розмірковувань над долею українського народу.

У Ю. Щербака-мемуариста постає своя суб’єктивна картина міста. Проте, вона обумовлена соціокультурною складовою світоглядних уявлень автора. Публіцистична тканина збірки сповнена величезною кількістю різноманітних міських текстів – київський, львівський, паризький, московський, нью-йоркський тощо. Міський текст допомагає осмислити вплив урбанізованого суспільства на свідомість людини, і саме міський текст допомагає письменнику осмислити сучасну картину буття нашої держави у світовому контексті.

У публіцистичних статтях збірки Ю. Щербака „Україна в зоні турбулентності”, створених автором протягом першого десятиліття XXI століття міський текст виступає надзвичайно глибинним та інтимізованим, що робить його неповторним у потужному культурологічному контексті.

Простір мемуарної пам’яті включає і пам’ять про місто, яке досить часто пов’язує минуле із теперішнім і породжує своєрідний іманентний образ міста, який реалізується у міському просторі. Описуючи події часів Берлінської стіни у підрозділі „Спогади і сподівання”, мемуарист занотовує: „П’ятдесят років тому я, молодий студент Київського медінституту, вперше подував у Берліні. Хоча місто було поділене на окупаційні сектори, але його ще не розрубала навпіл потворна міра споруда – Берлінська стіна, – яка стала символом „холодної війни” [8, с. 227]. Художня візуалізація міського тексту знаходиться у низці координат: світ культури і реальна дійсність, з одного боку, письменник-мемуарист і дійсність – з іншого. Поєднання цих двох площин координат являє собою світ, який оживає в уяві реципієнта-читача.

Текст українських міст знаходиться між західноєвропейським і російським культурним контекстом. Боротьба між ними відбувається в площині геополітичних сутичок і суперечок. Міський текст персоніфікований у Ю. Щербака. Розмірковуючи про непослідовність українського уряду у Розділі IV. Україна – Європа, письменник зазначає: „Офіційну Україну має непокоїти виразний однобічний поворот симпатій Москви до арабського світу, Ірану, Китаю, що може призвести до загострення протистояння із Заходом” [8, с. 19].

Міський текст у Щербака виступає як результат інтертекстуального полілогу культур у сучасному світі, як простір, що пропонує вибір культурного розмаїття постмодерної реальності. Формування цілісного образу міста у збірці Ю. Щербака відбувається поряд із формуванням образу письменника-мемуариста і образом культурної епохи, яка орієнтована саме на місто.

Міський текст є тим фактором, де зливаються межі свідомості автора. Місто постає як пам'ятка кількох історичних реалій, що поєднує у собі радянська дійсність і сучасна дійсність. Міський простір у Ю. Щербака не є обмеженим і впорядкованим, він розчиняється у думці автора. „Україна 1991 року докорінно відрізнялася від провінційно-упокореної безголосої України брежнєвських часів. І це почали усвідомлювати у Вашингтоні, незважаючи на катастрофічні провали американської розвідки і дипломатії, які не спромоглися зрозуміти, що відбувається в СРСР: „москвоцентричне” мислення застигло очі вашингтонських аналітиків, які прогавали зростання національно-демократичних рухів в Україні та інших радянських республіках” [8, с. 233].

Ю. Щербак осмислює міський текст як власний онтологічний простір і як художньо перетворений простір, що є результатом віддзеркалення його у свідомості. Міський текст у мемуарній збірці Ю. Щербака постає як своєрідна топографія, що побудована на проекції душевного стану автора, як досвід осягнення міста.

Контекст міста розширює художнє бачення внаслідок того, що він є не тільки топографічний, соціальний або культурний простір, але він виступає й як часовий простір, створюючи тканину як минулого, так і сучасного (синтезуючи або концентруючи в собі минуле і сучасне).

Міський контекст для письменника – це універсальний (часто позачасовий) простір, який постає універсальним образом культурно-суспільної реальності. Зовнішній простір міста накладається на внутрішній простір біографічної особистості, завдяки чому вибудовується місток між власним досвідом і досвідом епохи. Опозиція минуле – сучасне домінує. Внаслідок цього витворюється не лише візуальний, але й сакральний образ міста.

Мемуарна збірка Ю. Щербака сповнена критики тоталітарної радянської влади й любові до своєї батьківщини, зокрема до Києва. Київський текст, серед великої кількості інших текстів, посідає важливе

місце у збірці Ю. Щербака. Справжня любов'ю до столиці України як втілення образу рідної землі просякнута уся творчість письменника. Він із цікавістю ставиться до образу міста Києва, який червоною ниткою проходить крізь усю збірку і посідає чи не найголовніше місце. Для письменника – це змога осмислити феномен української столиці. Синтез сучасності й минулого нашого народу: „Київ, який був для мене не лише місцем народження і сценою, де розгортаються сюжети моїх творів, а й майже живою, здуховненою істотою, магічним центром пошуків істин Історії та Буття, раптом став чужим, невпізнаним... Окупанти – наші, свої, рідні, плоть від плоті, кров од крові громадяни України – хижакі, які нюхом відчули, що прийшов їхній час” [8, с. 5].

Київ у збірці Ю. Щербака постає живим організмом, невід'ємною структурою глобального простору? „Через певний час Київ став знову повертатися до мене – відновлювався потаємний, тремтливий зв'язок із старовинними будівлями, храмами й парками, які запали в душу з дитинства, проте нових, нахабно-гламурних домальовок дико капіталістичних часів я так і не сприйняв” [8, с. 6].

Простір українського міста постає втіленням об'єктом напруженого переживання автора за долю власної країни, сприйняття якого загострюється у перехідні кризові епохи. Створений мемуаристом міський текст змушує читача-реципієнта до активізації власного чуттєво-естетичного сприйняття художнього образу міста, який являє собою самоцінну образну структуру.

Міський текст надає збірці соціального забарвлення. Внаслідок цього міський текст збірки надзвичайно широкий. Тут присутня найрізноманітніша географія міст світу: Москва, Київ, Львів, Умань, Мадрид, Париж, Нью-Йорк, Тбілісі, Вільнюс, Рига, численні маленькі містечка (Кальдонь, Шльонськ). Ю. Щербак пише: „Столиці держав Центральної та Східної Європи – держав, чия історія нараховує багато віків, – опинилися по інший бік завіси. Варшава і Берлін, Прага і Відень, Будапешт і Белград, Бухарест і Софія – всі ці уславлені столичні міста з усіма своїми мешканцями і з усім населенням навколишніх міст і районів потрапили... у сферу радянського впливу” [8, с. 77]. Такий широкий контекст міста дозволяє автору показати місце України в глобалізованому світі.

Контекст міста розширюється на цілу країну, то звужується до частини міста. Розмірковуючи про президента нашої країни, Ю. Щербак занотовує: „Україні потрібен не однопартійний чи одно регіональний президент, а президент усього народу – від Луганська до Ужгорода” [8, с. 92].

Отже, мемуарна проза Ю. Щербака надзвичайно багатогранна, поєднує у собі елементи різних стильових спрямувань. Мемуарна збірка Ю. Щербака „Україна в зоні турбулентності” є яскравим прикладом сучасної урбаністичної прози, завданням якої є через міський текст подати правдивий та аналітичний образ подій сучасної авторові епохи,

передати власне осмислення складної і глобалізованої реальності. Міський текст дає змогу автору подати власне бачення української історії.

Список використаної літератури

1. Вебер М. Город // М. Вебер Избранные произведения : Пер. с нем. / Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П. П. Гайденко. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с. – С. 309–380 (Социологич. мысль Запада). **2. Куриленко Е.** Образ города как объект социологического анализа / Е. Куриленко // Логос. – 2002. – № 3–4. – С. 3. **3. Лавринович Л. Б.** Урбаністичний час в українській прозі межі тисячоліть : минуле vs сучасність / Л. Б. Лавринович // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Випуск XXIII. – Частина 1. – С. 310 – 320. **4. Науменко Н.** Вільновіршова карта міста: урбаністичні мотиви у верлібристиці II половини ХХ століття / Н. Науменко // Актуальні проблеми української літератури і фольклору : Зб. наук. праць. – Випуск 12. – С. 303 – 314. **5. Стародубцева Л. В.** Город как метафора урбанизируемого сознания / Л. В. Стародубцева // Урбанизация в формировании социокультурного пространства. Сб. науч. трудов / отв. ред. Э. В. Сайко. – М. : Наука, 1999. – 285 с. – С. 70–93. **6. Степанова А. А.** Місто на мережах : естетичні грані образу в літературі перехідних епох / А. А. Степанова // Актуальні проблеми слов'янської філології : Зб. наук. праць. – 2009. – Випуск XXII. – С. 61 – 72 с. 61. **7. Щербак Ю.** „Я хотів створити фантастично-гротескову версію нашої історії...” / розмовляв з письменником В. Панченко // День. – 2004. – № 119. – 10 липня. **8. Щербак Ю. М.** Україна в зоні турбулентності : демони минулого і тривоги ХХІ століття: Роздуми. Порівняння. Передбачення. Статті. Виступи: 2003 – 2010 рр. / Ю. М. Щербак; Післям. М. Слабошпицького. – К. : Укр. письменник, 2010. – 414 с.

Савенко І. Л. Міський текст як засіб осмислення сучасної дійсності у мемуарній збірці Ю. Щербака „Україна в зоні турбулентності”

У статті розглядається специфіка міського тексту в сучасній українській літературній мемуаристиці, зокрема у збірці Ю. Щербака „Україна в зоні турбулентності”. Мемуарна проза Ю. Щербака надзвичайно багатогранна, поєднує у собі елементи різних стильових спрямувань. Мемуарна збірка Ю. Щербака „Україна в зоні турбулентності” є яскравим прикладом сучасної урбаністичної прози, завданням якої є через міський текст подати правдивий та аналітичний образ подій сучасної авторів епохи, передати власне осмислення складної і глобалізованої реальності. Місто в письменницьких мемуарах постає як повноцінний текст зі своєю внутрішньою мовою, що має свій

унікальний і неповторний характер. Міський текст дає змогу автору подати власне бачення української історії.

Ключові слова: контекст, місто, мемуаристика, міський текст.

Савенко І. Л. Городской текст как средство осмысления современной действительности в мемуарном сборнике Ю. Щербака „Украина в зоне турбулентности”

В статье рассматривается специфика городского текста в современной украинской литературной мемуаристке, в частности в сборнике Ю. Щербака „Украина в зоне турбулентности”. Мемуарная проза Ю. Щербака чрезвычайно многогранна, сочетает в себе элементы разных стилевых устремлений. Мемуарный сборник Ю. Щербака „Украина в зоне турбулентности” является ярким примером современной урбанистической прозы, заданием которой выступает через городской текст подать правдивый и аналитический образ событий современной автору эпохи, передать собственное осмысление сложной и глобализованной реальности. Город в писательских мемуарах появляется как полноценный текст со своим внутренним языком, который имеет свой уникальный и неповторимый характер. Городской текст дает возможность автору подать собственное виденье украинской истории.

Ключевые слова: контекст, город, мемуаристка, городской текст.

Savenko I. L. Text of the City as the Way of the Comprehension of Modern Reality in Memoir Collection of J. Sherbak „Ukraine in the Zone of Turbulence”

The article pays attention to the specific of the text of the city in the modern Ukrainian literary memoirs, in particular, in memoir collection of J. Sherbak „Ukraine in the zone of turbulence”. Memoir prose of J. Sherbak is extraordinarily many-sided, combines in itself the elements of different stylish aspirations. Memoir collection of J. Sherbak „Ukraine in the zone of turbulence” is the prime example of modern urbanism prose, the task of that is to give through municipal text the truthful and analytical character of events of modern to the author epoch, pass the own comprehension of difficult and globalized reality. The City in the writer’s memoirs appears as valuable text with its own internal language that has the unique character. Text of the city gives an opportunity to the author to show own vision of Ukrainian history.

Key words: context, city, memorialist, text of the city.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.13 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Шестопалова Т. П.